

Jutta Kapp

Silta yli digitaalisen kuilun

Sosiokulttuurinen innostaminen
tietotekniikkaopetuksessa

METROPOLIA AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA

Jutta Kapp

Silta yli digitaalisen kuilun

Sosiokulttuurinen innostaminen
tietotekniikkaopetuksessa

METROPOLIA AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA

AATOS
-artikkelit

© Tekijä ja Metropolia Ammattikorkeakoulu

Julkaisija Metropolia Ammattikorkeakoulu
Bulevardi 31, 00180 Helsinki
PL 4000, 00079 Metropolia
www.metropolia.fi/julkaisut

ISBN 978-952-5797-55-8

ISSN 1799-604X

SISÄLLYS

Johdanto	5
Sosiokulttuurinen innostaminen	6
Käytäntöjen avulla tietoisuuteen ja yhteisöllisyyteen.....	7
Sosiokulttuurinen innostaminen tietotekniikkaopetuksessa	10
Tuloksena taitoja, kriittisyyttä ja yhteisöllisyyttä	15
Sosiokulttuurisen innostamisen mahdollisuuksia	16

Johdanto

”Toiminta on sortoa ainoastaan silloin, kun se estää ihmistä olemasta enemmän ihminen”, toteaa Paulo Freire sortajista ja sorretuista (1972: 33) teoksessaan *Pedagogy of the Oppressed*. Tietoyhteiskuntakehityksen yhteydessä puhutaan digitaalista kuilusta ja digitaalisesta kahtiajaosta. Käsitteellä on pyritty tekemään näkyväksi se, ettei tietoyhteiskunnasta syrjäytyminen ole vain syrjäytymistä laajasta tietovarannosta ja teknologiasta. Tietoyhteiskunnasta syrjäytyminen pitää sisällään myös sosiaalisen näkökulman. (Roivas 2009: 114.) Elämä tietoyhteiskunnassa on tehnyt olemisestämme yhä nopeampaa, tehokkaampaa ja vaativampaa uusien teknologioiden ja tiedon hallinnan suhteen. Tietotekniikka on mukana päivittäisessä elämässämme. Oman sukupolveni edustajat ovat opetelleet tietokoneen ja internetin käytön osana peruskoulutustaan. Oma sukupolveani nuoremmat osaavat käyttää tietokoneita, internetiä ja erilaisia tallennusmuotoja jo ennen esikoulua. Omien vanhempieni sukupolvi sen sijaan tuskailee internet pankkien monimutkaisessa maailmassa maksuautomaattien poistuksessa käytöstä. Elämme tietoyhteiskunnassa jossa tieto ja sen käytön hallitseminen vaikuttaa mahdollisuuksiimme osallistua. Kurssit ja lähteet ovat kaukana, jos ne ovat internetissä, jonka käyttöä ei hallitse. Myös kynnys kysyä kasvaa, jos oletusarvona on tietotekniikan osaaminen. Syrjäytyminen tiedosta ja teknologiasta on ihmisenä kehittymisen puutteellisuutta, sortoa ihmisyyttä vastaan.

Kurssien ja koulutuksien rinnalle tarvitaan toisenlaisia oppimisen ja kasvun tapoja. Tarvitaan sellaisia toimintamuotoja, jotka nousevat ihmisestä itsestään ja palaavat ihmiseen itseensä. Tässä artikkelissa kuvaan toimintamuodon, joka pohjautuu sosiokulttuurisen innostamisen teoriaan ja tähtää osallisuuteen tietoyhteiskunnasta. Pohjana on opinnäytetyöni, jonka osana suunnittelin ja toteutin tietotekniikkakurssin käyttäen menetelmänä sosiokulttuurisen innostamisen teoriaa. Kurssin kohderyhmä tavoitettiin matalankynnyksen kohtaamispaikasta ja sen tarve oli lähtöisin tietoyhteiskunnan kansalaisilleen asettamista vaatimuksista. Matalankynnyksen kohtaamispaikka on tila, jonne voi tulla ja jossa voi viettää aikaa anonyymisti. Paikassa on mahdollista saada ohjausta ja neuvontaa omaan elämäntilanteeseen, ilman sitoutumisen tai itsestään avautumisen pakkoa. Toiminta perustuu pitkälti vertaistukeen. Kurssin tavoitteet nousivat osallistujien tarpeista ja toiminnalla pyrittiin vahvistamaan osallisuutta tietoyhteiskuntaan sekä kaventamaan digitaalista kuilua antamalla kurs-

sin avulla välineitä ja taitoja tietoyhteiskuntaan osallistumiseksi ja siitä hyötymiseksi. Sosiokulttuurinen innostaminen osoittautui toimivaksi menetelmäksi erityisesti kansalaisaktiivisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden toteuttamisessa ja tavoittelemisessa. Innostamisen mukaista toimintaa on myös mahdollista rakentaa hyvin pienellä budjetilla. Siksi se sopii käytettäväksi erityisen hyvin kolmannen sektorin yhdistys- ja järjestömuotoisille toimijoille, joiden budjetti harvoin antaa joustamisen varaa. Välineet ja tilat, mahdollinen tarvittava tieto ja taito etsitään osallistujista ja osallistujien elinympäristöstä, kuten kirjastoista ja asukastuvista. Parhaimmillaan osallistujille aukeaa uudenlainen käsitys tutun elinympäristön tarjoamista mahdollisuuksista. Kokemukseni perusteella sosiokulttuurinen innostaminen on tapa oppia tekemällä sekä yhteisöiden ja yksilöiden tapa kasvaa, rakentamalla omaa hetkeä, merkityksiä ja kulttuuria.

Teoreettisen osuuden selkärankana on toiminut Leena Kurjen (2000) teos Sosiokulttuurinen innostaminen. Teos avaa sosiokulttuurisen innostamisen lähtökohtia ja soveltamisen mahdollisuuksia suomalaiseen kulttuuriin sopivalla tavalla.

Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen perustuu vahvasti Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikkaan. Sorrettujen pedagogiikan ytimessä on sorrettujen sisällyttäminen oman elämän muutokseen johtavaan toimintaan, kohteena olemisen sijasta. Sorrettuja ovat ihmiset, joilla ei ole mahdollisuuksia itsensä ja ihmisyytensä toteuttamiseen syrjäytymisen ja puutteellisten resurssien vuoksi. Sorrettujen pedagogiikka näkee ratkaisuksi kasvun kriittisyyteen. Todellisuus ei muutu itsestään vaan vaatii ihmisiä tekoiheen. Sosiokulttuurisessa innostamisessa nämä teot ovat kasvatuksellisia projekteja, jotka toteutetaan yhteistyössä sorrettujen, vapautumiseen pyrkivien yksilöiden ja ryhmien kanssa. (Freire 1972: 25, 30–31.)

Innostamisen aatteelliset näkökulmat voidaan jakaa säilyttävien, edistyksellisten ja kumouksellisten määrittelyiden mukaan. Tällöin säilyttävästä näkökulmasta katsottuna sosio-kulttuurisen innostamisen tehtävänä on säilyttää olemassa olevia arvoja ja rakenteita. Edistyksellinen näkökulma tavoittelee kulttuurisen perinnön säilyttämistä, kuitenkin siten että kulttuurin tuottaminen ja saavutettavuus olisi mahdollisimman monen ulottuvilla. Kumouksellisen määrittelyn kaltainen innostaminen syntyy kohteensa keskuudessa ja tavoittelee aina muutosta ajassa, sekä parempaa

olemisen tilaa. Kulttuurisella löytämisellä ja tuottamisella tavoitellaan pysyvää muutosta ja uuden syntymistä. (Kurki 2000: 64.)

Edelleen sosiokulttuurinen innostaminen voidaan jakaa kuumaan ja kylmään toimintaympäristöön. Gilletin (1995) mukaan jaossa on kyse säilyttävästä ja muuttavasta elementistä, jotka osittain kietoutuvat toisiinsa. Kylmässä maailmassa toiminta rajoittuu resursseihin ja pyrkimyksenä on vaikuttaminen sosiaalisen epätasa-arvon seurauksiin. Sosiaalisten ongelmien syyt ovat toisarvoisia, ja olemassa olevat rakenteet nähdään toimivina ja säilyttämisen arvoisina. Innostamisesta puhuttaessa pyrkimyksenä on tuottaa tyytyväisyyttä mutta samanaikaisesti suunnata kontrollia ylhäältä alaspäin. Innostaja toimii asioita ja omaa rooliaan kyseenalaistamatta ja innostamisen kohdetta kuuntelematta. Innostaja on näennäinen silta ja sovittelevan keskustelun rakentaja. Kuumassa maailmassa toiminta on kontrollin vastareaktio. Kuuman maailman innostamisessa on kasvatuksellinen ote, ja se perustuu osallistumiseen, vuorovaikutukseen ja luovuuteen. Toiminnan tavoitteena on muutos vallitsevaan, resurssien sanelemaan ja rakenteellisesti jäykkään olemisen tilaan. Yksilönä yhteisössä elämisellä ja yhteisten kokemusten sekä yhdessä elämisen ja luomisen avulla taistellaan ihmiseen kohdistuvaa välinpitämättömyyttä ja kylmyyttä vastaan. Innostaminen nousee arjesta ja innostajan tehtävä on ohjata erittelemään ja ymmärtämään arjessa tapahtuvaa toimintaa ja kokemusta osana suurempaa kokonaisuutta. (Kurjen 2000: 67–69 mukaan.)

Innostamisen ytimessä on herkistyminen ja motivoituminen, jotka johtavat osallisuuteen. Motivaatio tarkoittaa kiinnostusta ja tarvetta saada tietää ja osata enemmän, oman olemassaolon ja tilan rakentamiseksi ja parantamiseksi. Siksi toiminnan päämäärien tulee olla subjektiivisesti kiinnostavia ja tärkeäksi koettuja. Tärkeyden ja kiinnostavuuden löytämiseksi osallistujille tulee tarjota tietoa siitä yhteiskunnallisesta ympäristöstä, jossa he elävät ja niistä tekijöistä, jotka siihen vaikuttavat. Siten osallistujat löytävät paikkansa ja pystyvät myös määrittelemään kasvun tarpeensa todellisuutensa parantamiseksi. (Kurki 2000: 133–134.)

Käytäntöjen avulla tietoisuuteen ja yhteisöllisyyteen

Innostamisen käytännöt jakautuvat erilaisten aktiviteettien mukaan. Kulttuuriset aktiviteetit, kuten konsertit ja taidetapahtumat lähtevät ajatukselta, että kulttuuri on kaikille yhteistä ja jaettavaa, sekä tärkeä itseilmaisun muoto. Ilmaisulliset aktiviteetit, kuten teatteri, musiikki ja käsityöt, vah-

vistavat inhimillisiä kykyjä, vuorovaikutusta ja luovuutta. Vapaa-ajan virkistykseelliset toiminnot kiteytyvät yleensä ruumiillisen kunnon ja henkisen vireyden ylläpitoon. Urheilullisilla aktiviteeteilla pyritään terveyteen ja persoonan kasvuun, sosiaalisilla aktiviteeteilla taas yhteisöjen rakentamiseen. Kasvatukselliset tavat muodostuvat kursseista, seminaareista ja työpajoista, sellaisista tapahtumista, joiden ytimessä on osallistujista itsestään nouseva tarve arjen parantamiseksi. Kasvatuksellisten toimintamuotojen tulisi olla osallistavia ja motivoivia ja johtaa arkea uudistavaan toimintaan, sekä yhteisöllisyyden ja yhteisöiden syntymiseen. Kasvatuksellisten toimintatapojen tarkoituksena on herätellä tietoisuutta ja aktivoida oman elämäntilan muutokseen. Innostamisen käytännössä kasvatukselliset toiminnot sisältävät tavoitteen kriittisen ajattelun kasvusta, joka johtaa historialliseen ja kulttuuriseen toteuttamiseen. Yhteiskunnallinen muutos on mahdollista kun yksilöt ja yhteisöt löytävät paikkansa historiallisessa kehikossaan ja pystyvät sisällyttämään siihen oman kulttuurisen panoksensa. Innostaminen tuo oppimiseen mukaan sosiaaliset toiminnot, joiden pääasiallinen tehtävä on mahdollistaa yksilöiden rakentuminen yhteisöksi. Sosiaalinen toiminta ja taiteellinen näkökulma sisältyvät aina innostaviin projekteihin. (Kurki 2000: 137–140.)

Sosiokulttuuriseen innostamiseen sopii käytettäväksi sosiokonstruktivistisen oppimiskäsityksen mukainen yhteistoiminnallinen oppiminen. Sosiokonstruktivisessa oppimiskäsityksessä oppiminen nähdään oppijan motiiveista nousevana toimintana, mikä ei kuitenkaan tarkoita tavoitteiden hylkäämistä. Oppimistilanne pyritään rakentamaan aktiiviseksi ja vuorovaikutteiseksi esimerkiksi ryhmä- ja tiimitöiden sekä projektioppimisen keinoin. Oppimistilanteiden tulee olla sosiaalisina kokemuksina miellyttäviä. Työtapoina käytetään oppijan opiskelua motivoivia ja oppijaa aktivoivia tekijöitä sekä vuorovaikutusta lisääviä tekijöitä. Opittavien asioiden tulee olla oppijan kannalta ymmärrettäviä ja hyödynnettäviä. Sosiokonstruktivisia työtapoja yhdistää motivaatiota kasvattava ryhmä, oppimishalua synnyttävät työtavat jotka perustuvat sosiaalisiin tilanteisiin ja vuorovaikutukseen, selkeät tavoitteet sekä oppijan oppimistyylien ja strategioiden käyttö ja kehittyminen. Yhteistyöllä pyritään kasvattamaan oppijan sosiaalisia taitoja ja sosiaalisten tekijöiden avulla pyritään tiedon parempaan arviointiin ja soveltamiseen sekä ongelman ratkaisutaitojen kehittymiseen. Opetusmenetelminä käytetään sellaisia toimintoja, jotka korostavat vuorovaikutuksen ja yhteistyön merkitystä. Vuorovaikutuksessa toisiinsa opittavasta asiasta pyritään rakentamaan yhteistä kokonaisuuden ymmärrystä. (Kauppila 2007: 183–185, 192.)

Innostaminen nousee ihmisten arjesta ja suuntautuu kohti tietoisuuden heräämistä, persoonallisella, yhteisöllisellä ja sosiaalisella tasolla. Koska innostamisen kohteena on ihminen ja ihmisen arki, on innostaminen ennen kaikkea osallistumista, sillä vain osallistumalla voidaan vaikuttaa omaan arkeen ja sen kehittämiseen. Innostamisen tulee aina olla vapaaehtoisuuteen ja autonomiaan perustuvaa. Menetelmillä ja aktiviteeteilla ei varsinaisesti ole merkitystä, koska tavoitteena on osallisuus, ja siten innostamiseen voidaan soveltaa kaikkia sellaisia toimintoja, jotka tukevat osallistumista ja vuorovaikutussuhteita. Toiminta perustuu siten menetelmistään riippumatta aina osallistavaan pedagogiikkaan, joissa yksilöt kohdataan omien tarinoidensa kertojina. (Kurki 2008: 106–109.)

Sosiokulttuurinen innostaminen perustuu suunnitelmallisuuteen ja päämäärien asettamiseen, joita ohjaavat käsitykset ihmisestä ja yhteiskunnasta (Kurki 2000: 27). Yhteiskunnanäkemyksessä, jossa sosiokulttuurista innostamista sovelletaan, voi nähdäkseni olla esimerkiksi sosiaalista eriarvoisuutta tuottava, kasvava, informaatiopainotteinen yhteiskuntarakente. Innostamisen aiheen suunnittelussa lähdetään selkeästä yleistemasta, joka muotoillaan ymmärrettäväksi ja jonka avulla toiminnan alateemoja voidaan määrittää. Aihetta mietittäessä pohditaan myös kenelle toimintaa ollaan rakentamassa, mihin todellisuuden kohteeseen halutaan vaikuttaa, miksi muutosta halutaan saada aikaan ja millaisilla tavoilla muutokseen pyritään. Innostaminen kohdistuu yleensä vapaa-aikaan ja paikkana osallistujien arjen ympäristöihin ja voimavaroihin. Osallistujien tulisi olla osana toiminnan aloitusta. Perustana toimii sekä osallistujiin että ympäristöön kohdistuva sosiokulttuurinen diagnoosi. Ryhmän ja ympäristön, innostamisen kohteen analyysi asettaa omat reunaehdot toiminnalle. Itse toimintaa pohjautuu kasvatuksellisiin, kulttuurisiin ja sosiaalisiin tapoihin. (Kurki 2000: 92, 95–96, 146–147.) Ander – Eggins (1997) mukaan innostamiseen liittyy olennaisesti sosiaaliseen todellisuuteen kohdistuva tutkimus. Toimintaan osallisten on oltava osa tutkimusta, koska tutkimuksen kohteena on arki ja sen kokemus. Tutkimuksella tavoitellaan osallisten oman ymmärryksen lisäämistä omasta tilanteestaan. (Kurjen 2000: 90 mukaan.) Luotettava toiminta sisältää aina myös arviointia. Innostamisen arviointi on koko prosessin ajan jatkuvaa, tavoitteellista toiminnan parantamista. Osallistujien oma itsearviointi ja mahdollisuus tulosten pohdintaan ja soveltamiseen ovat arvioinnin keskiössä. (Kurki 2000: 150, 153.)

Sosiokulttuurinen innostaminen tietotekniikkaopetuksessa

Tietotekniikkaopetukseen sovellettuna innostamisen säilyttävän näkökulman mukaista toimintaa olisi sopeutuminen vallitseviin oloihin. Osallistujat opettelisivat tällöin ohjattuna toimimaan ympäristöissä, jotka on saneltu ulkopuolelta, sen sijaan että he oppisivat arviomaan, vertailemaan ja jopa tuottamaan tietoteknisiä sisältöjä. Edistyksellisessä näkökulmassa tietotekniikan opetukseen tuotaisiin mukaan sisällöllinen tuottaminen, kuitenkin kyseenalaistamatta toiminnan tarpeellisuutta. Kumouksellisella näkökulmalla rakennetussa tietotekniikkaopetuksessa osallistujista muovautuisi tietotekniikan osaajia ja internetin ymmärtäjiä, jotka kykenisivät arvioimaan sisältöjä ja soveltamaan taitojaan oman elämänsä ja päivittäisten tarpeidensa kannalta hyödyllisesti. Päivittäiseen toimintaan sisällytettynä, tietotekniikkaa itselle merkityksellisesti käyttämällä, osallistujista tulisi myös yhteisen kulttuurin muokkaajia.

Tietotekniikan opetuksessa kylmän maailman opetus olisi kritiikitöntä tekniikan oppimista, oppimaan oppimisen sijasta. Osallistujien tavoitteeksi asetettaisiin tietoteknisten taitojen tekninen osaaminen, jotta osallistujat voisivat toimia tietoyhteiskunnassa laskuja maksamalla, työtä tekemällä, sekä sähköpostia lähettämällä. Todellinen osallisuus, ymmärrys tietoteknisestä maailmasta ja mahdollisuudet sen muokkaamiseen jäisivät saavuttamatta. Kuumassa maailmassa tietotekniikkaopetus kohdistuisi osallistujien ymmärryksen lisäämiseen ja soveltavien taitojen kasvattamiseen, sekä kriittiseen näkemykseen itselle merkityksellisistä toiminnoista ja palveluista. Osallistujista tulisi autonomisia tietoyhteiskunnan kansalaisia, joilla olisi tietoa ja taitoja valita osallistumisensa kanavat, määrä ja muodot.

Toteuttamani tietotekniikkakurssin osallistujat tavoitettiin matalan kynnyksen kohtaamispaikasta. Osa osallistujista oli aiemmin käyttänyt tietotekniikkaa ja halusi päivittää omaa osaamistaan. Osalla osallistujista oli tarkoin määritelty tarve oppia laskujen maksamista, sähköpostin käyttöä tai tekstinkäsittelyä, jotta heidän ei tarvitsisi pyytää apua perheeltä, ystäviltä tai muilta läheisiltä. Osa osallistujista ei ollut koskaan laittanut tietokonetta päälle, mutta he kokivat nyt olevansa valmiita aloittamaan sen, minkä muu ympäristö heidän mielestään jo täysin hallitsi. Etenkin jälkimmäisten osallistujien mukaan kynnys osallistua esimerkiksi kirjastojen järjestämille tietotekniikkakursseille, oli kilometrien mittainen. Kyn-

nys rakentui jo mainitusta tietoyhteiskunnan kansalaisiin suuntautuvasta oletuksesta, että kaikki osaavat käyttää tietotekniikkaa.

Jotta kurssia voitaisiin paremmin soveltaa myös muihin vastaaviin ympäristöihin, laadin kokemukseni ja teorian pohjalta kaavion siitä, kuinka innostamiseen pohjautuva tietotekniikkakurssi rakentuu (kuvio 1). Kuvio on yleistason esitys mahdollisen kurssin rakenteesta ja siihen voidaan soveltaa tietotekniikkaan liittyviä erilaisia sisältöjä. Tietotekniikkaopetuksessa aihe voi olla mitä tahansa sellaista, johon voidaan soveltaa tietotekniikkaa tai sen joitakin osa-alueita, kuten tiedonhakua. Aiheen ei tarvitse olla täysin tietotekniikasta riippuvaista. Motivaation ylläpitämisen kannalta on parempi, että toiminnan toteutukseen tulee sovellettavaksi useampia aktiviteetti muotoja, kuten valokuvausta, piirtämistä, omien elämäkertojen hahmottamista tai tiedonhakua vierailujen ja luentojen muodossa. Tietotekniikkaopetuksen yhdistäminen omiin kiinnostuksen kohteisiin, jo miellyttäväksi havaittuihin toimintoihin tai uusiin kokemuksiin, motivoi oppimista.

Sosiokulttuurisen innostamisen teorian mukaisesti oleellista olisi saada jo aiheen suunnitteluun mukaan joku sellainen, joka osaltaan edustaa myös osallistujia. Suunnittelu toimii todellisuuden tutkimuksena. Osallistujien kanssa järjestettävässä suunnittelutapaamisessa keskitytään osallistujien tarpeisiin, toiveisiin ja tavoitteisiin. Tämä ei tarkoita kurssin alkuperäisten, kasvatuksellisten tavoitteiden sulkemista pois, vaan niiden sopeuttamista osallistujien arkeen. Tässä vaiheessa alustavan suunnitelman teema saattaa muuttua, mutta tärkeämpää on että osallistujia on löytynyt ja että näillä osallistujilla on jotakin sellaisia tarpeita joihin yhteisesti synnytettyllä toiminnalla pystytään vastaamaan. Yhteisessä suunnittelussa osallistujien kanssa, synnytetään vuorovaikutussuhteissa myös luottamuksellista ilmapiiriä ja yhteisöllisyyden perustoja. Mikäli osallistujien edustajaa ei ole mahdollista saada mukaan, voidaan kysyä, onko toiminta todella lähtöisin osallistujien tarpeiden pohjalta? Toisaalta kyse voi olla myös motivaation tai itseluottamuksen puutteesta ja ratkaisu voi tällöin löytyä dialogisista kohtaamisista, joissa toiminnan lähtökohdat muokataan uusiksi siten, että ne ovat osallistujien ja toiminnan kohteiden kannalta realistisen tuntuisia. Ongelmana voivat siis olla käsitteet ja määritteet, jotka ovat osallistujille vaikeasti ymmärrettävissä. Jos ilmoittelun seurauksena ei saada osallistujia, pitää palata ensimmäiseen suunnitteluvaiheeseen ja pohtia uutta teemaa. Ehkä tarvetta toiminnalle ei alun perin ollutkaan? Tarve oli ehkä virheellisesti määritelty, tai käsitteet vaikeasti osallistujille sisäistettävissä?

Välineet ja tilat toiminnan toteutumiseksi etsitään osallistujien ympäristöstä. Kurssin opetustiloja etsittiin osallistujien asuinalueelta, jotta kurssi olisi matalakynnyksinen ja helposti saavutettava. Lopulta päädyttiin läheiseen Espoon keskuksen kirjastoon. Läheisen kirjaston valinta toimintaympäristöksi toteutti samalla osallistujien tulemistä osaksi omaa elinympäristöään. Osalle osallistujista kirjasto oli uusi ja kiinnostava paikka. Resursseja ja tiloja mietittäessä mielikuvitus on rajana: mitä voi tehdä itse, mitä voi saada lahjoituksena? Olisiko oppilaitosten opetustiloja mahdollista saada iltakäyttöön? Millaisia toimintoja alueen asukastiloissa ja kirjastoissa on mahdollista järjestää? Järjestetäänkö asuinympäristössä jo jotakin sellaista toimintaa, johon osallistuminen tukisi uuden toiminnan päämääriä? Olisiko tutustumiskäynti mahdollinen tai suostuisiko alan asiantuntija luennoimaan? Itse osallistujien tiedoissa ja taidoissa sekä verkostoissa voi olla yllättävää osaamista ja materiaalia hyödynnettäväksi.

Tapaamiset muodostuvat kokoontumiskerralle asetetusta tavoitteesta, sen saavuttamiseen valituista menetelmistä ja tunnin tuloksista. Itse toiminta on osallistujien itse kokeilemista ja tekemistä. Kokoontumisen aikana kerätään palautetta toiminnan kulusta ja tarpeen vaatiessa muutetaan toimintatapoja, jos ne eivät tuota toivottua tulosta. Toiminta on siten jatkuvaa keskustelua tavoitteiden, toimintatapojen ja tulosten välillä. Muutokset toiminnan keskellä eivät ole haitta, eivätkä ne kerro virheellisestä tai vikaan menneestä toiminnasta. Kokoontumisia ei voi perinpohjaisesti suunnitella etukäteen, sillä osallistujien suhtautumisesta opittaviin asioihin ei ole varmaa tietoa. Koska toiminta rakentuu osallistujien tarpeisiin, ei ole tarkoituksen mukaista jatkaa sellaista toimintaa joka ei tuota kasvuun johtavia reaktioita osallistujissa. Myös edellisten kokoontumisten tulokset vaikuttavat seuraavien kokoontumisten sisältöön. Jos edellisellä kokoontumisella asian käsittelyn koetaan jääneen kesken, saattaa olla tarpeen vaihtaa seuraavaan kokoontumisen aihetta ja etenemisen sijasta keskittyä jatkamiseen. Riippuen toiminnan kestosta, on hyvä pitää myös väliarviointeja keskusteluun pohjautuen. Näiden väliarviointien avulla voidaan kurssin suuntaa tarkastaa ja korjata. Väliarviointit toimivat kurssin läpi kulkevana tutkimuksena. Järjestämäni kurssin alkuperäisenä tavoitteena oli synnyttää internet-sivut. Jo alussa tämä tavoite osoittautui epärealistiseksi käytettävissä oleva aika ja osallistujien lähtötaso huomioon ottaen. Niinpä kurssin tavoitetta muutettiin ja yhteisellä päätöksellä todettiin, että kurssilla tavoitellaan uusia tietoja ja taitoja tietoyhteiskuntaan, tietotekniikkaan ja internetiin liittyen. Myös kurssin aikana ennalta määriteltyä ohjelmaa ja aikataulua muokattiin joustavasti sen mukaan, mitä osallistujat ilmaisivat

tarvitsevansa. Joskus aiemmalla tunnilla opittuja asioita oli tarpeen kerrata seuraavalla tunnilla, joskus joitakin aiheita pudotettiin kokonaan pois, jos osallistujat kokivat ne oman elämänsä ja arkensa kannalta tarpeettomiksi.

Kurssi päätetään yhteiseen juhlaan, jossa kurssilla käytyjä sisältöjä ja tapahtumia käydään yhdessä läpi. Samalla kurssi saa päätöksen, joka on välttämätöntä uuden toiminnan aloittamiseksi tulevaisuudessa. Kurssin päätöksessä kerätään palautetta toiminnasta ja arvioidaan kurssin onnistumista. Palaute toimii rakennusmateriaalina tulevia kursseja ajatellen. Toiminnan tavoitteellinen kehittäminen on olennaista toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi. Dokumentointi kurssin tapahtumista myös tekee kurssista merkityksellisen ja näkyvän. Lisäksi se on toimintana vastuullista, sillä se mahdollistaa toiminnan jatkuvuuden ja käytettyjen menetelmien läpinäkyvyyden. Palautetta antamalla ja toimintaa arvioimalla, osallistujat voivat vielä viimeisen kerran pohtia omaa oppimistaan ja suunnitella sen syventämistä tulevaisuudessa. Kurssimme juhlassa osallistujille jaettiin heidän itse tekemänsä diplomit ja yhdessä keskusteltiin kurssin hyvistä ja huonoista puolista. Mietimme myös yhdessä, miten osallistujat voisivat jatkossa ylläpitää osaamistaan ja oppia uutta. Dokumentointi toimi tässä tapauksessa toiminnan jatkuvuuden mahdollistajana. Toimintaa jatkettiin kohtaamispaikassa positiivisen kokemuksen innoittamina.

INNOSTAVA TIETOTEKNIKKAKURSSI

KUVIO 1. Innostavan tietotekniikkakurssin rakenne.

Tuloksena taitoja, kriittisyyttä ja yhteisöllisyyttä

Kurssin järjestämisen tavoitteena oli osallistujien tietoyhteiskunta osallisuuden vahvistaminen. Osallisuus tietoyhteiskuntaan vaatii laitteiden ja ohjelmien käyttötaitoja ja teknologian saavutettavuutta. Tiedolla ja teknologialla saavutettu syrjäytymisen ehkäiseminen on kuitenkin pintapuolista. Osallisuus vaatii onnistuakseen tiedon ja teknologian yhdistymistä sosiaalisiin prosesseihin sekä kaikkien yhtäläistä oikeutta tiedon käyttöön ja arjen hallintaan teknologisoituneessa maailmassa. (Roivas 2009: 123.) Kurssin tuloksena oli että osallistujat olivat saavuttaneet uusia tietoteknisiä taitoja. Sähköpostin käyttö itsessään toimi jo tietoyhteiskuntaan yhdistävänä ja siihen osallistavana taitona. Uusien taitojen puolesta puhuivat myös osallistujien itse tekstinkäsittelyohjelmalla tekemät diplomit. Osa osallistujista ei ollut ennen kurssia avannut tietokonetta. Kurssin edetessä osallistujat aktivoituivat yhä enemmän ottamaan selvää tietotekniikkaan ja informaation maailmaan liittyvistä asioista. Uusien tiedonhakutaitojen avulla heille avautui useampia mahdollisuuksia ottaa osaa juuri itselleen merkityksellisiin asioihin, omien arviointikykyjensä ohjaamina. Kurssilla opeteltiin erilaisten ohjelmien lisäksi suunnistamaan internetissä ja etsimään itselle hyödyllistä tietoa sekä tuottamaan itselle merkityksellisiä asioita tietotekniikan avulla. Osallistujat oppivat nopeasti erottamaan itselle olennaiset tiedot ja taidot tarpeettomista. Oppimalla internetin sisällöstä ja toiminnasta ja yhdistämällä se uusiin tietoteknisiin taitoihin, pyrittiin lisäämään varmuutta tietotekniikan ja internetin käyttöön. Varmuus käyttää laitteistoja ja ohjelmia sekä liikkua internetissä kasvoi kurssin aikana.

Etenkin silloin, kun osallistujat eivät kokeneet opeteltavia asioita itselleen merkityksellisiksi, oli keskustelussa havaittavissa kriittisen ajattelun heräämistä tietoyhteiskunnan vaatimuksia kohtaan. Näin tapahtui esimerkiksi tunnilla, jolla käsiteltiin hyperlinkkien muodostamisen yhteydessä kopioi-liitä -toimintoja ja tekstidokumenttien käsittelyyn liittyviä asioita, sekä hyödyllisiä verkkosivuja. Osallistujat kokivat palautteessa itse hyperlinkkien tekemisen epäolennaiseksi, mikä osoittaa kykyä erottaa itselle olennaiset tietotekniset valmiudet. Osallistujat määrittelivät itse itselleen arjessa oleelliset taidot, kuten verkkopankin ja sähköpostin käyttämisen, tietoturvan, tekstinkäsittely- ja kuvankäsittelyohjelmien hallitsemisen sekä tiedonhaun. Mitä pidemmälle kurssi eteni, sitä enemmän osallistujat kasvoivat ottamaan vastuuta toiminnan sisällöstä. Keskustelu oli kriittisempää, osallistuminen vapaaehtoisempaa ja vertaistuki syvempää. Osal-

listujat määrittivät itse kiinnostuksen kohteensa ja oppivat siten itselleen oleellisia tietotekniisiä taitoja.

Tietotekniikkakurssilla yhdistyivät yksilön voimavarojen, tietojen ja taitojen valjastaminen oman itsen ja yhteisön päämäärien hyväksi: tässä tapauksessa tietoyhteiskuntaan osallistumiseksi ja tietoyhteiskunnan kannalta normaalin arjen saavuttamiseksi. Osallistuminen tapahtui vapaaehtoisesti ja elämyksellisesti, vuorovaikutuksessa ryhmän muiden jäsenten kanssa. Kurssille osallistuminen ei ollut merkityksellistä ainoastaan uusien taitojen oppimisen vuoksi, vaan myös arjen mielekkyyden kannalta. Osallistujille oli tärkeää kuulua johonkin, ja suunnitella tulevien päivien ja viikkojen sisältöä kurssin ajankohdat huomioon ottaen. Osallistujille syntyi nopeasti vahva me-henki; kurssi oli jotakin heidän itsensä tuottamaa ja omistamaa. Kurssi toimi luottamuksellisena ja yhteisenä toimintana, jonka aikana rakennettiin yhteistä ymmärrystä omasta paikasta tietoyhteiskunnassa sekä suhtautumisesta ja tavoitteista sen suhteen. Tietoyhteiskunnasta käytävään keskusteluun osallistumalla, osallistujat synnyttivät yhteisen kulttuurisen kehikon ja ymmärryksen, ja heidän osallisuutensa tietoyhteiskuntaan vahvistui. Yhteiset aamiaiset, jotka järjestettiin osallistujille jo tutussa kohtaamispaikassa, muodostuivat tärkeäksi yhteisöllisyyttä rakentavaksi tekijäksi ja toimivat myös kannustimena kurssille osallistumiselle. Aamiaisilla käsiteltiin vapaassa ja luottamuksellisessa ilmapiirissä edellisistä kerroista mieleen nousseita asioita ja jaetun materiaalin herättämiä kysymyksiä. Keskustelu kääntyi usein käsittelemään myös kurssin ulkopuolista maailmaa sekä henkilökohtaisia tapahtumia, mikä ilmentää yhteisöllisyyden syntymisistä. Kaiken kaikkiaan palautepuheesta kuului yhdessä tekemisen ja keskustelun mahdollisuuden merkitys arjen hallinnalle ja sisällölle. Osa osallistujista tuli tunneille, vaikka ei oikeasti ollut kiinnostunut tunnin teemoista. Nämä osallistujat kokivat kuitenkin merkitykselliseksi oman kehittymisensä jakamisen ryhmän kesken. Myös toisten avustaminen oli itsestään selvä osa toimintaa ja tuntien sisältöä.

Sosiokulttuurisen innostamisen mahdollisuuksia

Innostamisen monipuoliset mahdollisuudet havainnollistuvat sen potentiaalissa vastata nopeasti muuttuviin tilanteisiin ja yhteiskunnallisten ilmiöiden synnyttämiin vaihteleviin olosuhteisiin. Koska sosiokulttuurisen innostamisen käynnistävät tekijät ovat ihmisissä ja yhteisöissä, vaikuttaa siltä, että sen luonnollinen tila on kyetä muuttumaan toimin-

nan edetessä ja käynnistävien tekijöiden muuttuessa. Jos päämääräksi on asetettu verkkosivujen tuottaminen ja se osoittautuu liian haasteelliseksi tehtäväksi, asetetaan ryhmän toiminnalle uusi päämäärä. Kuitenkin tietotekniikkakurssin tavoitteet ja menetelmät säilyvät ennallaan. Edelleen osallistujien päämääränä on oppia tietotekniikkaa ja uskaltaa käyttää sitä tullakseen osalliseksi tietoyhteiskunnasta, mutta itselle mahdollisista ja oleellisista lähtökohdista. Nopeasti kehittyvät ohjelmistot ja tiedonlähteet, eli muuttuvat tietoyhteiskunnalliset olosuhteet, ovat ympäristönä kriittiseen ajatteluun kasvulle hedelmällinen maaperä. Tarjonnan laajuus vaati käyttäjältään jatkuvaa harkintaa ja uudelleen arviointia itselle oleellisten asioiden tunnistamiseksi.

Tietotekniikkaan liittyen soveltamisen mahdollisuudet ovat lähes rajattomat. Esimerkiksi kurssin rakentaminen oman lehden tuottamiselle antaisi osallistujille selkeän näkökulman opittavien asioiden hyödynnettävyydestä ja tarjoaisi tilaisuuden soveltaa uutta opittua välittömästi käytäntöön. Oman julkaisun tekemisen yhteydessä voitaisiin opetella tekstinkäsittelyä, taittoa, valokuvausta ja kuvankäsittelyä sekä luovaa kirjoittamista. Blogin perustaminen soveltuisi koodauksesta kiinnostuneille, luovaa kirjoittamista tai kansalaisaktivismia harrastaville. Videokuvaksen ja tietotekniikan yhdistäminen mahdollistaisi multimediaan ja tietotekniikkaan tutustumisen, mutta vaatisi myös pohdintaa omasta identiteetistä, ilmaisun ja luovuuden menetelmistä sekä tietoturvasta ja tekijänoikeuksista. Kaikki edellä mainitut tavat sisältävät yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa, sekä kulttuurista tuottamista. Järjestämälläni kurssilla yksi kokoon-tumiskerroista sisälsi valokuvausta osallistujien asuinalueella. Kokoon-tumiskerran tuloksena osallistujat olivat nähneet asuinalueensa uudesta perspektiivistä, tutustuneet digikameroiden ja ulkokuvauksen saloihin sekä myös oppineet siirtämään kuvansa kameralta tietokoneelle luovan toiminnan innoittamina. Palautteen mukaan osallistujat eivät olleet edes ajatelleet kokoontumiskerran liittyvän tietotekniikan opetukseen. Kuitenkin heidän kulttuuriset kokemuksensa sekä tietotekninen osaaminen olivat karttuneet. Kokoon-tumiskertaa olisi voinut jatko kehittää vaikkapa oman valokuvakirjan tuottamiseen saakka.

Työyhteisöissä sosiokulttuurisen innostamisen menetelmää voisi hyödyntää esimerkiksi uusien toimintamallien ja ohjelmistojen käyttöönotossa. Kurssimuotoisten koulutuspäivien sijasta voitaisiin järjestää yhteistoiminnallisia oppimistilaisuuksia, työpajoja, joissa uusia toimintamalleja ja ohjelmistoja sovellettaisiin käytäntöön työntekijöiden omien vahvuuksien ja kiinnostuksen kohteiden sekä työyhteisön tarpeiden näkökulmasta. Yh-

distämällä vanhaa tietoa uuteen, ja jakamalla oppimisen ja jälleen opettamisen vastuita työyhteisön kesken, työntekijöiden omien mielenkiinnon kohteisiin ja osaamisalueisiin pohjaten, oppiminen tapahtuisi elämyksellisesti, vapaaehtoisesti, motivoituneesti ja yhteisöllisyyttä vahvistaen, minkä lisäksi se kytkeytyisi välittömästi käytäntöön ja hyötyyn.

Sosiokulttuuriseen innostamiseen perustuvat projektit ovat omiaan tuomaan uudenlaisia kasvun ja oppimisen tapoja sellaisten ryhmien keskuuteen, jotka eivät pääse perinteisten oppimisyhteisöjen äärelle tai eivät kykene niitä hyödyntämään. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi mielenterveys- ja päihdekuntoutujat sekä vammaiset ja vanhukset. Sosiokulttuurisen innostamisen avulla oppimisyhteisöt voidaan rakentaa näiden ryhmien olemassa olevien ympäristöjen ja resurssien keskelle. Teemoina voidaan käyttää tietotekniikkaa, ruoanlaittoa, asumiseen ja itsenäiseen elämään liittyviä teki- jöitä tai harrasteita. Oleellista on, että tarpeet nousevat osallistujista itses- tään ja tähtäävät jonkin uuden oppimiseen, uudenlaiseen ajattelun tapaan ja uudenlaiseen suhtautumiseen omassa päivittäisessä elämässä, ja että ne toteutetaan jatkuvuuteen tähtäävällä, olemassa olevia voimavaroja hyödyn- tävällä ja kasvattavalla otteella. Esimerkiksi yhteisten tilojen sisustamisella ja uuden käyttötarkoituksen luomisella voidaan hyödyntää yhteisöstä löyty- vää osaamista, laajentaa elinpiiriä ja yhteisten tapahtumien mahdollisuuksia sekä syventää jo olemassa olevaa yhteisöllisyyden tunnetta.

Sosiokulttuurisen innostamisen projektina voisi järjestää esimerkiksi jo- kasyksyisiä sienestys- ja marjastusretkiä pääkaupunkiseudun metsiin. Ret- ket voitaisiin kohdistaa erityisesti syrjäytymisuhan alaisille, taloudellises- ti vähävaraisille, mutta miksei myös urbaaneille ”metsästäjä-keräilijöille”. Retket voitaisiin toteuttaa joukkoliikennettä käyttäen ja ryhmän johtajana voisi toimia koulutukseltaan eräopas tai muuten vain vankan kokemuksen kartuttanut eräihminen. Retkien saalista voitaisiin hyödyntää kansanopis- tojen säilöntäkurseilla. Tuloksena olisi kokemuksia, kulttuuria, liikuntaa, terveellistä ja ravintorikasta ruokaa sekä metsäsatojen hyötykäyttöä.

Vammaisten ja vanhusten parissa voitaisiin toteuttaa sosiokulttuurisen innostamisen avulla esimerkiksi taidetoimintaa, kuten useissa palveluta- loissa on jo tehtykin. Taide näkyisi osana yksilön elinympäristöä, esteet- tömästi ja osallistavasti. Taide itsessään on universaalialue ja rajatonta, ja luo- vuuden lähteet ja välineet ovat ehtymättömiä. Luonnollisesti taidenäyttely pitäisi sisällään teosten tuottamisen lisäksi näytteille asettelun, kutsuvie- rasvajaiset ja miksei vaikka pienen artikkelin paikallislehdessä. Taidenäyt- telyiden tapaiset tapahtumat ovat omiaan toimimaan myös avointen ovi- en päivänä esimerkiksi palvelutalojen, asuntoloiden ja vastaavien laitosten

tuntemattomalle ja joskus myös epäluuloiselle lähiympäristölle. Erilaisten teemojen ympärille voitaisiin rakentaa myös työpaja tyyppisiä tiedotuspäiviä mielenterveys- ja päihdekuntoutujille sekä heidän omaisilleen. Epävarmuutta ja pelkoakin herättäviä asioita voitaisiin siten käsitellä kuntoutujien ja omaisten arjessa, luovalla, yhteisöllisellä ja voimavarakeskeisellä tavalla, uutta ja yhteistä sosiaalista omaisuutta synnyttäen.

Sosiokulttuuriseen innostamiseen perustuvaa toimintaa voisi mielestäni hyödyntää myös työyhteisöiden hyvinvoinnissa. Erilaisilla teoriaan perustuvilla toiminnoilla ja projekteilla voitaisiin herätellä työyhteisöissä piileviä luovia voimavaroja, kehittymisorientoitunutta ammatillisuutta sekä mahdollisesti kiireen keskellä unohtunutta yhteenkuuluvuutta. Nähdäkseni erityisesti sosiaalialan henkisesti kuormittavissa työtehtävissä työyhteisön jäsenten välinen vertaistuki ja erilaisen erityisosaamisen hyödyntäminen jää usein ajanpuutteen ja haasteellisten työtehtävien jalkoihin. Sosiokulttuuriseen innostamiseen perustuvilla toiminnoilla oli mahdollista muistuttaa olemassa olevista voimavaroista sekä synnyttää uutta, inhimillistä pääomaa. Aktiviteettien ei tarvitse olla aikaa vieviä tai valmisteluja vaativia. Oleellista on, että ne nousevat työyhteisön omista tarpeista ja pohjautuvat yhteisön jäsenten omaan aktiivisuuteen, ja ne aikaan saavat kasvua kohti uudenlaisia toimintatapoja ja ajattelumalleja. Tietysti myös toiminnan tuloksien arviointi ja hyödyntäminen sisältyy toimintaan.

Mikä sitten tekee sosiokulttuurisen innostamisen näkökulmasta järjestetystä tietotekniikkaopetuksesta erityisen käyttökelpoista jo olemassa oleviin malleihin verrattuna? Osallisuus tietoyhteiskunnasta vaatii työkaluikseen teknisiä taitoja, uskallusta kokeiluun sekä motivaatiota tietotekniikan käyttöön. Tekniset taidot vaativat uusien asioiden oppimista ja harjoittelua. Uskallus vaatii kykyä arvioida tietoa ja hahmottaa sisältöjä. Motivaatio syntyy tavoitteista jotka nousevat yksilön jokapäiväisen elämän tarpeista. Yhdessä näistä kolmesta elementistä nousee mahdollisuus valita. Todellinen osallisuus tietoyhteiskunnasta ei ole tietoyhteiskunnan välineiden käyttämisestä eikä edes tietoyhteiskunnan asioista puhumaan pystymistä. Todellinen osallisuus on kriittistä suhtautumista tietoyhteiskuntaan elinympäristönä sekä kykyä, halua ja mahdollisuuksia valita oma osallistumisensa aste. Kriittisyys on kykyä kysyä, kenen tarpeita osaamisella toteutetaan. Tietoyhteiskunnasta todella osallinen yksilö kykenee myös sanomaan, ettei tarvitse internetiä, eikä halua käyttää tietotekniikkaa.

Sosiaalialan tiedontuotannossa toivoisin tulevaisuudessa näkeväni myös tietoyhteiskunnan kannalta sovellettua, muuten jo paljon käytettyä, kokemusasiantuntijuutta. Todellinen sosiaalinen media olisi sellainen, jon-

ka tiedontuotanto koostuisi ammattilaisten ja vertaisten dialogista, ja jossa asiakkaat voisivat olla mukana vaikuttamassa itsestään käytävään keskusteluun ja käytettäviin termeihin. Tiedon sisältö olisi yhdessä muodossa sellaista, jota jokainen voisi omista lähtökohdistaan sellaisenaan soveltaa. Sellainen tietokanta, jonka rakenne on yhtä ymmärrettävä sosiaalialan ammattilaiselle kuin sosiaalipalveluiden käyttäjillekin. Elementit osallisuuden ja mahdollisuuksiin vaativat yhdistyäkseen sosiaalista vuorovaikutusta. Tietoyhteiskuntarakenne perustuu yhdessä laadittuihin sääntöihin ja toimintatapoihin, mutta kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät ole saaneet olla mukana näitä sääntöjä ja tapoja muodostettaessa. Tietoyhteiskunnasta syrjään jääneillä, digitaalisen kuilun toisella puolella elävillä, on oltava yhtäläinen oikeus tiedon käyttöön, tuottamiseen ja sisällölliseen arviointiin. Tämä oikeus on mahdollista saavuttaa vain dialogisissa vuorovaikutussuhteissa, joissa syrjään jääneet ja syrjäytetyt saavat oman äänensä kuuluviin ja siten mahdollisuuden oman todellisuutensa rakentamiseen itselle merkityksellisiä tekijöitä määrittelemällä. Näitä dialogisia vuorovaikutussuhteita voidaan rakentaa sorrettujen pedagogiikkaan pohjautuvalla sosiokulttuurisella innostamisella.

LÄHTEET

- Freire, Paulo 1972: *Pedagogy of the Oppressed*. Penguin Books Ltd. London.
- Kauppila, Reijo. A. 2007: *Ihmisen tapa oppia. Johdatus sosiokonstruktiviseen oppimiskäsitykseen*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kurki, Leena 2000: *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, Leena 2008: *Innostava matkailu. Sosiokulttuurinen innostaminen ja vapaa-aika*. Helsinki: Finn Lectura.
- Roivas, Seppo 2009: *Tietoyhteiskunnan lupaus. Tieto- ja kommunikaatioteknologioiden sosiaalisesta soveltamisesta*. Tampere: Tampereen yliopisto.